

Stichting Pensioenfonds TNO

Life & Pension

15e jaargang – nummer 2 – juni 2015

Rendement en risico in evenwicht

Volgt u de financiële markten? Kijkt u dagelijks in de krant naar de ontwikkeling van de rentestand en de beurskoersen? Volgt u het beleid van de Europese Centrale Bank? Kent u het begrip “Kwantitatieve Verruiming”? De geldpers staat aan. In de eerste maanden van het jaar heeft het geleid tot een historische lage rentestand. Denkt u dat Griekenland binnen de Eurozone blijft? Heeft u meer vertrouwen in de ontwikkeling van de Amerikaanse economie of in die van de Europese economie? Zomaar een paar vragen die ingaan op de ontwikkelingen van de eerste maanden van dit jaar. Deze ontwikkelingen hebben geleid tot extreem lage rentes, hoge beurskoersen en vervolgens weer een iets oplopende rente. Ze hebben buitengewoon veel invloed op de financiële situatie van pensioenfondsen.

Het valt mij op dat de deelnemers van ons pensioenfonds, zowel actieven als pensioengerechtigden, de financiële markten over het algemeen nauwgezet volgen. Dat blijkt uit de vragen die ik krijg als ik ergens in het land een lezing houd en mails die ik met enige regelmaat ontvang. Ik probeer aan te geven dat een pensioenfonds nooit alleen kijkt naar rendement, maar altijd een evenwicht probeert te vinden tussen rendement en risico. Daarbij past een voorzichtig beleid. Het gaat immers om de pensioenvoorziening van ons allen.

In dit juninummer van de pensioenkrant wordt traditiegetrouw ingegaan op de jaarcijfers over 2014. Daarnaast willen wij u inzicht geven in de werkzaamheden die op dit moment worden uitgevoerd voor het inregelen van het nieuwe Financieel Toetsingskader.

Meer informatie over ons pensioenfonds vindt u op www.pensioenfondstno.nl. Ik wens u veel leesplezier.

Kostijn van Gerven
directeur

Colofon

Life & Pension is een uitgave van Pensioenfonds TNO voor deelnemers en pensioengerechtigden.

Tekst: Pensioenfonds TNO i.s.m. AZL N.V.

Vormgeving: AZL N.V.

Fotografie: Chantal Vluggen, De Beeldredactie

Illustraties: Margot Senden

Redactie

Heeft u vragen of suggesties met betrekking tot Life & Pension, stuur dan een e-mail naar info@sp.tno.nl. Bellen kan ook, naar 070 413 8602, of stuur een brief naar Pensioenfonds TNO, Redactie Life & Pension, Postbus 7018, 2280 KA Rijswijk

Druk: Quantes

Oplage: 8.830 exemplaren

Rechten

Niets van deze uitgave mag worden overgenomen of vermenigvuldigd zonder toestemming van Pensioenfonds TNO. Aan de inhoud van deze Life & Pension kunnen geen rechten worden ontleend.

Personalia

Bestuur

Werkgeversleden

ir. D.Ph. Schmidt (voorzitter)

ir. drs. J.B.M. Louwe

mw. mr. I.C. van den Broek

mw. mr. drs. F. Marring RA

Deelnemersleden

drs. J.A. Veltman (plv. voorzitter)

dr. F. Phillipson RTD (secretaris)

ir. J.W. Vethaak

Vacature

Pensioengerechtigdenleden

dr. C.L. Ekkers

drs. J.T. Ruijgrok MBA

Directie

drs. C.H.M. van Gerven (directeur)

mr. A. van Luijk (adjunct-directeur)

In dit nummer...

2014: een jaar van uitersten	4
Zo communiceerden wij met u in 2014	8
Onze financiën in 2014	9
Dit gebeurde er vorig jaar rond uw pensioen	12
Verantwoordingsorgaan in actie	13
Resultaten 1e kwartaal 2015	16
Bewaren wat we weten van TNO	18
Een budgetcoach van het Sociaal Personeelsfonds TNO	18
Overleden pensioengerechtigden	19
Kort nieuws	20

2014: een jaar van uitersten

Van het bestuur

Vanuit een economisch oogpunt was 2014 een jaar van uitersten. Nooit eerder was de rente zo laag. De lage rente betekent dat het fonds meer vermogen in kas moet hebben om de toekomstige pensioenverplichtingen te kunnen nakomen. Daar stond tegenover dat de lage rente er mede voor heeft gezorgd dat het rendement in 2014 hoog is uitgekomen. In combinatie met de stijgende beurskoersen is een rendement behaald van ruim 20%. Het hoogste rendement in jaren. Door de gestegen dekkingsgraad konden we de pensioenen voor het eerst sinds een aantal jaren weer verhogen.

Governance was een belangrijk thema in 2014. Het bestuur heeft gekozen voor een paritair bestuursmodel waarin alle geledingen vertegenwoordigd zijn. Om die reden werd een nieuw Verantwoordingsorgaan gekozen. J. Witteveen nam als bestuurslid afscheid, F. Marring en J.T. Ruijgrok zijn toegetreden. Ook kwam er een nieuwe Visitatiecommissie, bestaande uit drie personen. De beoordeling van het pensioenfonds door de Visitatiecommissie leidde tot complimenten, maar ook tot verbeterpunten zie hierbeneden.

Het bestuur heeft in 2014 de aangesloten ondernemingen bezocht om de

belangrijkste pensioenonderwerpen onder de aandacht te brengen van de deelnemers, zoals de aanpassing van de ingangsdatum van het pensioen.

Het pensioenfondsbestuur bestaat uit tien leden te weten: de heren D.Ph. Schmidt (voorzitter) en J.B.M. Louwe (secretaris) en de dames I.C. van den Broek en F. Marring namens de werkgevers, de heren J.A. Veltman (plv. voorzitter), F. Phillipson en J.W. Vethaak namens de werknemers en de heren C.L. Ekkers en J.T. Ruijgrok namens de pensioengerechtigden. Bij de werknemers is er één vacature. ■

Van de Visitatiecommissie

De keuze voor het paritaire bestuursmodel leidde tot de inrichting van een nieuwe Visitatiecommissie. De Visitatiecommissie bestaat uit de heren H.J.J. Debrauwer (voorzitter), A.W.J. van Coberen en L.J.M. Roodbol en heeft tot taak te beoordelen of het pensioenfonds zijn taken goed uitvoert. De eerste visitatie vond plaats in het najaar van 2014.

De invulling van de governancestructuur was bij de visitatie een speciaal punt van aandacht op verzoek van het bestuur. De commissie oordeelt als volgt:

- Pensioenfonds TNO wordt goed en professioneel bestuurd, mede door

de ondersteuning van het bestuursbureau.

- Er is een goede balans tussen de ambitie, de deskundigheid en de risico's.
- Het bestuur is 'in control'.
- Communicatie met deelnemers en gepensioneerden heeft de volle aandacht.
- De inrichting van drie vaste bestuurscommissies, namelijk de Beleggingsadviescommissie, de Audit Risk & Compliance Committee en de Commissie Pensioenbeheer werkt goed.
- De continuïteit van het fonds is prima.
- Het nieuwe Verantwoordingsorgaan straalt ambitie uit en is inhoudelijk goed voorbereid op haar taak.

Als verbeterpunten adviseert de Visitatiecommissie het bestuur om de gekozen sterftegrondslagen goed te monitoren. Het beheer van het renterisico zou bovendien aan creativiteit en dynamiek kunnen winnen.

Het bestuur reageert

Het bestuur is blij met de visitatie en onderkent de door de Visitatiecommissie als positief benoemde punten. Ten aanzien van de sterftegrondslagen heeft er eind 2014 een nieuw onderzoek plaatsgevonden, op basis waarvan deze grondslagen zijn bijgesteld. Ook erkent het bestuur dat het beheer van renterisico aan creativiteit en dynamiek kan winnen. ■

deelnemers

15.500

Deelnemers

Het fonds betaalt maandelijks pensioen aan 5.152 pensioen-gerechtigden. De overige 10.348 (gewezen) deelnemers gaan in de toekomst pensioen ontvangen.

€ 3,05
miljard

Dit is het belegd vermogen van het fonds. Het vermogen is voor 25,0% belegd in aandelen, 61,9% in obligaties. In private equity heeft het fonds 6,7% van het vermogen belegd, in vastgoed 2,8%, in liquiditeiten 2,7% en in derivaten 0,9%.

In 2014 verdiende het fonds € 514 miljoen dankzij beleggen. Dat bedrag staat voor een rendement van 20,4%.

20,4%

Pensioenuitvoering

Dit zijn de kosten die zijn gemaakt voor de uitvoering van de pensioenregeling.

€ 2,8
miljoen

Verkort Jaarverslag 2014

€ 2,7
miljard

Pensioenverplichtingen

Dit is de waarde van de pensioenverplichtingen aan alle deelnemers.

Per maand betaalt het fonds circa € 7,7 miljoen (bruto) uit aan pensioenen. Per jaar is dat € 92,4 miljoen.

€ 92,4
miljoen

Dekkingsgraad

De dekkingsgraad geeft de financiële situatie van het fonds weer. Het percentage toont de verhouding tussen vermogen en pensioenverplichtingen. Bij deze dekkingsgraad is er € 1,14 in kas voor elke euro aan pensioenverplichtingen.

114,1%

‘Wij waren al streng voor ons zelf’

Sinds 1 januari 2015 gelden er strengere regels voor pensioenfondsen vanwege het nieuw Financieel Toetsingskader dat de overheid heeft ingevoerd.

Wat houdt het in, wat betekent het voor Pensioenfonds TNO en vooral: wat betekent het voor de deelnemers?

We spreken erover met verschillende partijen.

Allereerst met Irene van den Broek, bestuurslid Pensioenfonds TNO en HR Director TNO.

Is de kans op verhoging van het pensioen door de nieuwe regels kleiner geworden?

‘Dat is nog maar de vraag. Bij Pensioenfonds TNO is al sinds 2007 het verhogen van pensioen alleen aan de orde als de dekkingsgraad van het fonds 110% of hoger is. En volledig indexeren kan pas vanaf een dekkingsgraad van 135%. Dat zijn al strenge eisen en door het

nieuw Financieel Toetsingskader wordt dat niet nog strenger. We handhaven de eisen die we in 2007 hebben ingevoerd. We willen meer inzetten op de lange-termijnambitie.'

Welke ambitie heeft het bestuur met het pensioen?

'Als bestuur van Pensioenfonds TNO staan wij voor een waardevast pensioen. Nu is de loonstijging van TNO de maatstaf voor het verhogen van de pensioenen, maar naar ons idee is het het best om de prijsstijgingen als maatstaf te gebruiken. De prijsindex weer spiegelt de waardevastheid het best en daarom vinden wij dat de prijsindex beter past.

De prijsindex geeft voor alle deelnemers in het fonds meer kans op een waardevast pensioen, doordat die grondslag niet afhankelijk is van de arbeidsvoorwaarden onderhandelingen van TNO zelf. De loonindex kent die nadelen wel. Overigens is dit punt nog onderwerp van overleg tussen de sociale partners, namelijk de raad van bestuur van TNO en de Ondernemingsraad van TNO.'

Bouwen deelnemers minder pensioen op door de nieuwe regels?

'Dat valt ook wel mee. Dit hangt overigens samen met het Witteveen-kader dat nog niet zo lang geleden is aangepast, en niet met het Financieel Toetsingskader. Dat kader bepaalt hoeveel pensioen je mag opbouwen zonder dat je over de inleg belasting betaalt. Per 1 januari 2014 en per 1 januari 2015 is het ingeperkt. Dat had voor Pensioenfonds TNO geen impact, doordat onze pensioenregeling met een opbouwpercentage van 1,75% daar al aan voldeed. Uiteraard heeft het wel gevolgen voor de hogere inkomens als gevolg van de fiscale aftoppingsgrens en voor de mogelijkheid om vrijwillig extra pensioen bij te sparen.

Grosso modo kunnen we stellen dat door de invoering van het nieuwe Toetsingskader het pensioen op de lange termijn niet lager hoeft te worden.'

Is er een kans dat het pensioen verlaagd wordt?

'Die kans zal er altijd zijn, maar die is voor Pensioenfonds TNO net zo klein als vóór de invoering van de nieuwe regels

voor het Financieel Toetsingskader. En mocht het zich voordoen, dan mag een verlaging nu over tien jaar uitgesmeerd worden, waardoor deze gemiddeld flink lager uitvalt. Verder wordt een verlaging in eerste instantie onder voorbehoud doorgevoerd. Deze wordt dus veel minder snel werkelijkheid dan voorheen.'

Hoe belangrijk vindt u communicatie in dit geheel?

'We willen de belangen van alle betrokkenen goed behartigen en daarom zijn ook alle geledingen in het bestuur vertegenwoordigd. Als bestuur streven we er naar transparant te communiceren over onze beslissingen. We communiceren uitgebreid en we lichten veel toe. Uiteindelijk ben je afhankelijk van hoeveel er landt bij de mensen. Het is tenslotte per slot van rekening geen materie die iedereen even goed tot zich neemt.

Zo hebben we om de besluitvorming rond de invoering van het nieuwe Toetsingskader te faciliteren twee workshops georganiseerd. Hiervoor waren de sociale partners uitgenodigd, maar ook een vertegenwoordiging van de pensioengerechtigden.

Van alle initiatieven op dit vlak vind ik het rondje dat vorig jaar gedaan is langs de TNO-vestigingen erg belangrijk. In de presentaties die toen zijn gehouden, was het Financieel Toetsingskader één van de items. Die bijeenkomsten werden druk bezocht. Daaraan zie je dat de aandacht voor pensioen stijgt.'

Merkt u als HR Director ook dat er meer aandacht is voor pensioen?

'Zeker, dat komt denk ik ook door de aandacht die de media hebben voor pensioen. Mensen zijn er net iets meer mee bezig dan voorheen. Ze vragen zich wat vaker af hoe het zit met hun eigen pensioen en zijn daarbij vooral op zoek naar de feiten. Eventuele zorgen komen pas als je weet hoe het zit en snapt dat het niet goed gaat.

Met Pensioenfonds TNO gaat het overigens redelijk tot goed. In een vergelijkend onderzoek eind 2014 waar gekeken werd naar de relatie tussen rendement en stijgende pensioenverplichtingen stond Pensioenfonds TNO op de derde plaats. Daar kunnen we trots op zijn.' ■

Nieuwe regels bieden meer bescherming in zwaar weer

De overheid broedde er al een tijd op, sinds 1 januari 2015 zijn ze er: de nieuwe financiële regels voor pensioenfondsden, het nieuwe Financieel Toetsingskader. Het gaat om een aanscherping van het bestaande Financieel Toetsingskader. In 2008 bleek immers dat pensioenfondsden bij financiële tegenslag nog onvoldoende beschermd waren. De nieuwe regels moeten de pensioenfondsden, de deelnemers en de pensioengerechtigden beter beschermen tegen schokken op de financiële markten.

Zes elementen van het Financieel Toetsingskader

1. Het effect van dagkoersen van aandelen op de financiële positie van een pensioenfonds wordt beperkt.
2. Bij schokken op de financiële markt, zoals in 2008, worden deze gespreid in de tijd. Zo daalt de impact ervan op de pensioenen.
3. Pensioenfondsden moeten grotere reserves aanhouden; de reserves helpen schokken op te vangen.
4. De solidariteit tussen ouderen en jongeren in een pensioenfonds wordt versterkt: een verhoging van het pensioen mag alleen gegeven worden als het fonds deze tot ver in de toekomst kan betalen, zodat alle groepen er profijt van hebben.
5. De premie moet elk jaar minstens gelijk zijn aan de kosten van de pensioenopbouw in dat jaar.
6. Transparantie: voor alle betrokkenen moet duidelijk zijn hoeveel risico er genomen wordt, of dit aansluit bij de risicohouding en wat er gedaan wordt om risico's terug te brengen. ■

Verder lezen?

Elders in dit blad vindt u nog twee interviews over dit onderwerp. Op p. 10 met Hans de Ruiter, Chief Investment Officer, bestuursbureau Pensioenfonds TNO en op p. 14 met Tessa Kuijl, senior consultant Pension and Insurance Risk Management bij Ortec Finance. ■

Zo communiceerden wij met u in 2014

Het pensioenfonds kwam naar u toe in 2014!

Zoals u op pagina 4 in het artikel van de Visitatiecommissie al las: communicatie met de medewerkers en pensioengerechtigden vinden we uitermate belangrijk. Het heeft altijd onze aandacht. Er kwamen in 2014 nogal wat wijzigingen op ons af. Om uw vragen goed te kunnen beantwoorden, maakte het bestuur een reis langs de meeste bij Pensioenfonds TNO aangesloten ondernemingen. Onder het genot van een hapje en een drankje praatten we u bij over de pensioenontwikkelingen. De grote opkomst bij deze bijeenkomsten toont maar weer eens aan dat u pensioen belangrijk vindt. Om ook de mensen die niet aanwezig konden zijn bij deze bijeenkomsten van de juiste informatie te voorzien, maakten we een digitale brochure waarin u alle informatie nog eens kon nalezen.

Onze communicatie-aanpak ligt vast in een communicatieplan. Wat we doen gebeurt volgens de lijnen van dat plan en we kijken van tijd tot tijd kritisch naar de resultaten. We vinden het belangrijk u actief te benaderen rond gebeurtenissen die voor u en uw pensioen belangrijk zijn.

Nieuwe wetgeving maakt het mogelijk dat wij u steeds meer digitaal informeren. Dan kunnen wij u sneller en goedkoper van dienst zijn. Natuurlijk blijft u belangrijke informatie als u dat wenst gewoon op papier ontvangen. ■

Wat deden we in 2014

Informatie over

Uw pensioen
Uniform pensioenoverzicht
Betaalspecificatie en toelichting
Helpdesk

Ons fonds

Website
Jaarverslag
Life & Pension
Nieuwsbrief
Digitale nieuwsbrief ■

Van het Verantwoordingsorgaan

Het Verantwoordingsorgaan heeft ook in de 'nieuwe stijl' (zie p. 13) de bevoegdheid om jaarlijks een oordeel te vellen over het handelen van het bestuur en het door het bestuur gevoerde beleid. Het gaat daarbij vooral om de vraag of het bestuur op evenwichtige wijze rekening heeft gehouden met de belangen van alle bij het fonds betrokken partijen.

Het Verantwoordingsorgaan vindt dat de belangen van de pensioengerechtigden, deelnemers en werkgever(s) in 2014 op een goede en evenwichtige wijze zijn behartigd. Het jaarverslag kenmerkt zich door volledigheid. Het is gedegen vakwerk en bij uitstek geschikt als verantwoordingsdocument aan

De Nederlandsche Bank.

Het Verantwoordingsorgaan ziet het jaarverslag als een belangrijk communicatiemiddel naar alle stakeholders. Daarom heeft het Verantwoordingsorgaan grote voorkeur voor aanvullende en aparte, meer doelgroepgerichte verslaggeving.

Verder adviseert het Verantwoordingsorgaan het bestuur om sneller in te springen op ontwikkelingen in de financiële wereld. Tot slot dringt het Verantwoordingsorgaan er bij het bestuur op aan, aandacht te besteden aan wat de nieuwe wetgeving zou kunnen betekenen voor de toekomst van het fonds.

Het bestuur reageert

Afgelopen jaar publiceerde het bestuur een verkorte versie van het jaarverslag in de pensioenkrant. De aanbeveling over de meer doelgroepgerichte verslaggeving wordt overgenomen. Het bestuur is van mening dat het de nodige zorgvuldigheid in acht neemt waar het het beleggingsbeleid betreft. Toekomstige ontwikkelingen hebben de volle aandacht van het bestuur. In de tweede helft van 2015 staat er een strategische verkenning op de bestuursagenda. Daarbij wordt aandacht besteed aan zowel mogelijke korte als langere termijn scenario's. ■

Onze financiën in 2014

De financiële positie

De rente was in 2014 historisch laag. Dat betekent dat het pensioenfonds meer geld in kas moet hebben om de toekomstige pensioenverplichtingen te kunnen nakomen. Daartegenover stond, dat het rendement op de beleggingen door die lage rente veel hoger was dan de afgelopen jaren. De stijgende beurskoersen droegen daar een steentje aan bij. Het vermogen van Pensioenfonds TNO steeg daardoor tot meer dan 3 miljard euro.

Dit leverde beleggen op

Het beleggingsrendement was maar liefst 20,4%. Aan de andere kant moest het fonds meer pensioen uitkeren dan het premie binnen kreeg. Het vermogen van het fonds is met € 472 miljoen gestegen. Alle beleggingscategorieën sloten het jaar af met een positief rendement.

Uitvoeringskosten

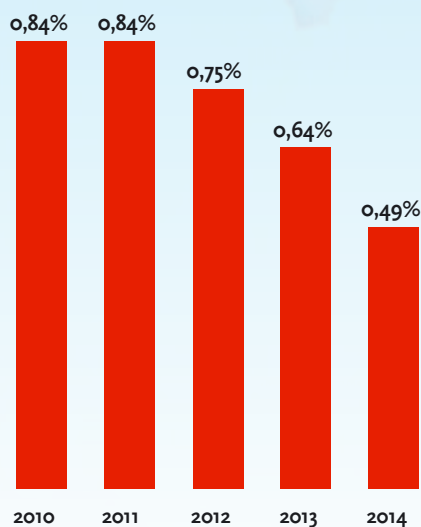
Er is steeds meer openheid over de kosten die pensioenuitvoering met zich meebrengen. Het bestuur vindt dat een positieve ontwikkeling. Het pensioenfonds onderkent binnen de pensioenuitvoeringskosten twee soorten kosten, vaste en variabele. Het fonds presenteert de uitvoeringskosten in kosten per deelnemer. Hierbij wordt

het totaal genomen van het aantal actieve deelnemers en de pensioengerechtigden. Het aantal deelnemers bij het fonds neemt de laatste jaren af. De kosten per deelnemer stijgen omdat vaste kosten gelijk blijven of zelfs hoger worden door de toename van de complexiteit en nieuwe wetgeving. De afgelopen jaren zijn er wijzigingen doorgevoerd in o.a. de pensioenwet en het fiscale kader voor het pensioen, die meer of minder invloed hebben gehad op de pensioenregelingen, de pensioenadministratie, de communicatie met de deelnemers en de pensioenplanner. De ervaring leert verder dat de wetgever steeds minder oog heeft voor de extra kosten en de tijd die benodigd is om een wijziging gedegen te implementeren in de pensioenomgeving van het fonds. Het soms vertraagde traject bij de overheid bij de totstandkoming van wetgeving leidt ertoe dat gebudgetteerde kosten soms moeten worden doorgeschoven naar het volgende jaar en dat pensioenfondsen in een versneld tempo wijzigingen moeten implementeren, als het langlopende wetgevingstraject uiteindelijk is afgerond. Een pensioenadministratie wordt gevoerd over een periode van circa 80 jaar en is daarmee complex. Sinds de overgang naar de middelloonregeling is het van cruciaal belang geworden dat

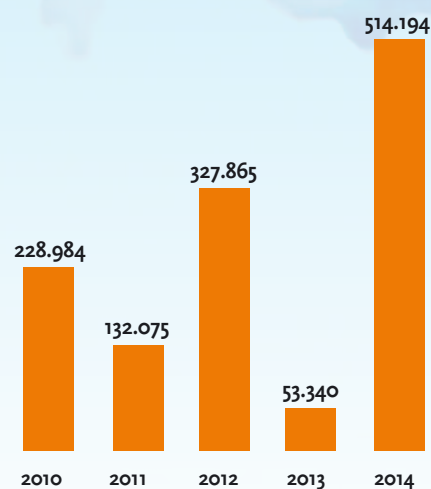
de pensioenadministratie juist en volledig wordt uitgevoerd. Alle gebeurtenissen en salarismwijzigingen gedurende de lifecycle van een pensioendeelnemer zijn van invloed op de hoogte van het pensioen. Die gevoeligheid was in de eindlooonperiode veel minder aan de orde, omdat toen het pensioen afgeleid werd van het laatstgenoten salaris. Iedere reglementswijziging betekent dat programmatuur van de pensioenadministratie, de standaardcorrespondentie en de pensioenplanner moeten worden aangepast. Ook hebben wijzigingen gevolgen voor het jaarwerk en de Uniforme Pensioenoverzichten. En dan laten we wijzigingen met terugwerkende kracht nog buiten beschouwing. Het bestuur weegt kosten en baten van reglementswijzigingen vooraf tegen elkaar af en probeert zoveel mogelijk aan te sluiten bij de standaard oplossingen die door de pensioenuitvoerder worden geboden. Het bestuur kijkt kritisch naar de door de sociale partners bepaalde overgangsregelingen in verband met extra uitvoeringskosten. Om de kosten verder omlaag te brengen, wil het bestuur bovendien de komende jaren zoveel mogelijk elektronisch met deelnemers gaan communiceren. Meer informatie volgt. ■

Pensioenuitvoeringskosten in euro per deelnemer en pensioengerechtigde

Vermogensbeheerkosten als percentage van het belegd vermogen, exclusief transactiekosten

Beleggingsopbrengsten in duizenden euro

‘Het beleggingsbeleid was en is robuust’

Voor Pensioenfonds TNO

verandert er niet veel door de nieuwe regels uit het Financieel

Toetsingskader. Wel wordt de

premie erdoor beïnvloed.

Het beleggingsbeleid en het

indexatiebeleid worden amper

geraakt. Het tweede interview over

dit onderwerp met Hans de Ruiter,

Chief Investment Officer, bestuurs-

bureau Pensioenfonds TNO.

Wat houden de regels van het Financieel Toetsingskader in?

‘De financiële opzet van een pensioenfonds kent drie poten: het premiebeleid, het indexatiebeleid en het beleggingsbeleid. Nieuw is dat de premie nu echt gelijk moet zijn aan de kostprijs van het pensioen. Verder zijn er strengere regels voor het verhogen –indexeren dus– van het pensioen. Ook is bepaald dat het beleggingsbeleid goed moet aansluiten bij de risico’s die de deelnemers in een pensioenfonds willen nemen.

De overheid wil bereiken dat pensioenfondsen minder last hebben van financiële schokken, zoals we die in 2008 hebben gezien. Daar zijn de regels op gericht. Er moet voldoende premie binnen komen en pensioen mag minder snel verhoogd worden.’

Brengt dat grote veranderingen voor Pensioenfonds TNO?

‘Ons beleid strookte grotendeels al met deze nieuwe regels. Impact is er met name op de premie. De rente is al een poos erg laag en daardoor is de kostprijs, en dus de premie, opgelopen. De vraag is dan of de sociale partners, de werkgevers en de werknemers-vertegenwoordigers samen, die hogere premie acceptabel vinden.

De premie is nu, bij de huidige rente, 17% tot 20% van de loonsom. Als de rente nog verder daalt, stijgt de premie naar 21 of 22%. Stel dat de sociale partners bepalen dat dit niet acceptabel is,

dan moet de kostprijs omlaag. Dat kan door iets in de regeling aan te passen. Je zou bijvoorbeeld de pensioenopbouw kunnen verlagen.’

Pensioenfondsen zijn nu verplicht om de risicohouding van deelnemers vast te stellen. Hoe is die bij Pensioenfonds TNO bepaald?

‘Vorig jaar hebben we hiervoor een enquête gehouden onder de deelnemers. Zo goed en zo kwaad als dat gaat. De conclusie was een bevestiging van het bestaande beleid.

Vervolgens is goed gekeken naar het beleggingsbeleid. Er zijn allerlei vormen mogelijk, met meer en minder risico.

Op hoog niveau zijn twee dingen belangrijk: de renteafdekking en de verdeling tussen de rendements- en de matchingsportefeuille. De rendementsportefeuille moet de plus opleveren waaruit we de verhoging van het pensioen kunnen financieren. Uit de matchingsportefeuille financieren we de lopende verplichtingen, los van de indexering.

Met het bestaande beleid komen we best goed uit. We kunnen er de verplichtingen mee betalen én de verhogingen. Het sluit ook aan bij de risicohouding van de deelnemers. Wellicht is het nog interessant om de renteafdekking verder te verlagen, gegeven de verwachte rentestijging in de komende jaren.’

Heeft het zin om naar resultaten uit het verleden te kijken?

‘Dat geeft niet per se een goed beeld. De afgelopen vijf jaar hebben we bijzonderheden gezien, waarvan het onwaarschijnlijk is dat die zich de komende jaren weer voor doen. Neem de vrije val van de rente. We zitten nu bijna op 0%. Dat zal zo zeker niet doorgaan. De goede resultaten als gevolg hiervan op de obligaties van overheden en bedrijven zullen zich dus niet herhalen. De toekomst ziet er waarschijnlijk weer anders uit.’

Waren de resultaten wel goed te noemen?

‘Zeker. Desondanks moet Pensioenfonds TNO per 1 juli 2015 een herstelplan opstellen, omdat het fonds een reservetekort heeft. Dat komt doordat het Financieel Toetsingskader eist dat

pensioenfondsen grotere reserves moeten aanhouden. Maar het zal geen enkel probleem zijn om aan de vereisten van het nieuwe Toetsingskader te voldoen.

Binnen de hersteltermijn van tien jaar moet het vermogen van Pensioenfonds TNO zodanig zijn dat de dekkingsgraad 118% wordt, terwijl die nu 113% is. In het herstelplan moet je aantonen dat je dat haalt. Hiervoor is niet veel extra rendement nodig en ik verwacht hier dus ook geen problemen van.’

Maken de nieuwe regels pensioenfondsen inderdaad beter bestand tegen schokken in de markt?

‘Dat denk ik zeker. Je mag de effecten van een financiële schok zoals we bijvoorbeeld in 2008 hebben gehad, nu uitsmeren over tien jaar; je hebt tien jaar de tijd om je vermogen weer op peil te brengen. Als je de pensioenaanspraken en pensioenuitkeringen al moet verlagen dan is dat voor een groot deel voorwaardelijk. Indien het volgende jaar blijkt dat de dekkingsgraad voldoende hersteld is en het fonds in staat is om binnen 10 jaar uit reservetekort te geraken, dan hoeft in dat jaar niet gekort te worden. En zo kijk je ieder jaar weer tien jaar vooruit. De kans dat een verlaging werkelijkheid wordt, is hiermee fors kleiner geworden.’ ■

Verder lezen?

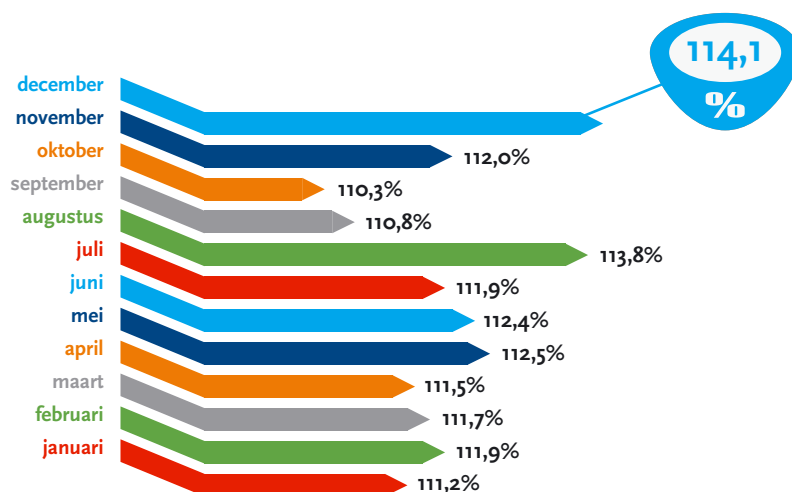
Elders in dit blad vindt u nog twee interviews over dit onderwerp. Op p. 6 met Irene van den Broek, bestuurslid Pensioenfonds TNO en HR Director TNO en op p. 14 met Tessa Kuijl, senior consultant Pension and Insurance Risk Management bij Ortec Finance. ■

Dit gebeurde er vorig jaar rond uw pensioen van Pensioenfonds TNO

Een uitgebreide toelichting vindt u in het volledige jaarverslag.

Dat kunt u na 1 juli downloaden van de website van Pensioenfonds TNO:

 www.pensioenfondstno.nl

Koopkracht van uw pensioen

Het pensioenfonds probeert uw pensioen en pensioenaanspraken elk jaar mee te laten stijgen met de algemene salarismaatregel van TNO. Dat noemen we toeslagverlening of indexatie. Op 1 januari 2015 is een toeslag verleend van 0,17%. Toeslag wordt betaald uit overrendement, er wordt dus geen reserve voor opgebouwd. Het fonds heeft de afgelopen vijf jaar geen toeslag kunnen verlenen. Dat kwam omdat de dekkingsgraad te laag was, of omdat er geen algemene salarismaatregel werd toegekend bij TNO. Ook de komende jaren zijn er waarschijnlijk niet voldoende financiële

middelen om een (volledige) toeslag te verlenen. Als we de misgelopen toeslag bij elkaar optellen, heeft u maximaal 6,51% toeslag gemist. Bent u na 2009 in dienst getreden dan gelden lagere percentages. ■

Uw pensioenregeling

Uw pensioenregeling is een middelloonregeling met een voorwaardelijke toeslag (zie 'Koopkracht van uw pensioen').

U bouwt ouderdomspensioen op en er wordt ook zorg gedragen voor opbouw van nabestaandenpensioen.

Vanaf 2015 kent de regeling een ingangsdatum van 67 jaar. De aanspraken die u tot 1 januari 2015 hebt opgebouwd, zijn vastgesteld met een ingangsdatum van 65 jaar. Mocht u arbeidsongeschikt worden, dan vindt de pensioenopbouw plaats op basis van een premievrije voortzetting. Dat betekent dat u geen premie meer hoeft te betalen over het deel dat u arbeidsongeschikt bent.

Naast de middelloonregeling, bestaan er nog twee regelingen, namelijk de regelingen voor het Extra Pensioen en Tijdelijk Ouderdomspensioen. Deze twee regelingen zijn beschikbare premieregelingen, waarvan de premies belegd zijn. U kiest zelf een beleggingsconcept. Daarmee ligt het risico helemaal bij u als deelnemer.

Sinds 1 januari 2015 heeft Pensioenfonds TNO ook een Netto Pensioenregeling en een Netto Risicoverzekering voor het nabestaandenpensioen. Deze regelingen gelden alleen voor het deel van uw inkomen boven € 100.000. De netto pensioenregeling is een beschikbare premieregeling, net als de regelingen Extra Pensioen en Tijdelijk Ouderdomspensioen. ■

Kosten vermogensbeheer

In 2014 zijn de kosten voor het vermogensbeheer gedaald met € 5,6 miljoen. Hierbij is geen rekening gehouden met de transactiekosten. Een daling in de prestatieafhankelijke vergoeding is daar de belangrijkste oorzaak van. Deze kosten zijn al verrekend met het beleggingsresultaat van 20,4%.

Zie voor meer informatie over onze financiën in 2014 p.9. ■

Premie

U betaalde ook in 2014 maandelijks pensioenpremie. Hoeveel dat was, ziet u terug op uw loonstrookjes van afgelopen jaar. Ook uw werkgever droeg een deel bij aan uw pensioen. In totaal ontving het pensioenfonds in 2014 bijna 44 miljoen aan pensioenpremie. Het grootste deel daarvan is premie voor de pensioenregeling.

Ook de premies voor het Extra Pensioen maken deel uit van die 44 miljoen. ■

Verantwoordingsorgaan in actie

Het Verantwoordingsorgaan speelt een rol in de toetsing van het reilen en zeilen van het pensioenfonds. Daarin staat het gelukkig niet alleen. In diverse wetten is geregeld hoe het toezicht op een pensioenfonds is georganiseerd. De Nederlandsche Bank en de Autoriteit Financiële Markten voeren een toezichthoudende rol uit. Intern toezicht bij het pensioenfonds wordt verzorgd door een Visitatiecommissie of een Raad van Toezicht. Pensioenfonds TNO heeft gekozen voor jaarlijkse visitatie door een Visitatiecommissie. Het Verantwoordingsorgaan is een orgaan waaraan het bestuur verantwoording aflegt. Het bestaat uit vertegenwoordigers van belanghebbenden bij Pensioenfonds TNO, namelijk vanuit de werkgever, de werknemers en de pensioengerechtigden. Dit zijn in principe geen experts in de pensioenwereld, maar toetsers van evenwichtig beleid voor alle belanghebbenden. De Visitatiecommissie bestaat uit experts die hun sporen verdiend hebben in de pensioenwereld. Hun inhoudelijke toetsing gaat daardoor veel dieper dan die van een Verantwoordingsorgaan.

Een delegatie van het Verantwoordingsorgaan heeft in 2014 al met mogelijke kandidaten van de Visitatiecommissie kennisgemaakt, een stem gehad in de samenstelling van deze commissie en

in de opdrachtformulering. Vervolgens heeft de Visitatiecommissie in november 2014 voor deze opdracht met vele betrokkenen bij het pensioenfonds gesprekken gevoerd. Ook heeft het pensioenfonds uitgebreide documentatie aangeleverd aan de Visitatiecommissie voor een zo compleet mogelijk beeld.

In februari heeft de Visitatiecommissie een conceptrapport opgeleverd aan het bestuur van het pensioenfonds, de feitelijke opdrachtgever, en ook aan ons als Verantwoordingsorgaan. Tevens heeft een delegatie van het Verantwoordingsorgaan de gelegenheid gehad het rapport met een delegatie van de Visitatiecommissie door te spreken. En dat was bijzonder interessant. Het conceptrapport had een positieve toonzetting en wij als Verantwoordingsorgaan waren heel nieuwsgierig of en in hoeverre dat beeld in een gesprek genuanceerd zou worden.

Maar dat viel niet tegen; de leden van de Visitatiecommissie gaven aan dat er altijd verbeterpunten te noemen zijn maar dat Pensioenfonds TNO de zaken in 2014 goed op orde had. Als Verantwoordingsorgaan kunnen wij vanaf nu monitoren wat het bestuur van het fonds met de aanbevelingen

vanuit de Visitatiecommissie doet, met als belangrijkste het toewijzen vanuit een integrale risicobeheersing van een duidelijkere rol aan de Audit, Risk & Compliance Committee (ARC) bij de keuzes van de Beleggingsadviescommissie. Zo kunnen wij samen met de Visitatiecommissie, de governance bij het fonds gedurende het jaar 2015 verder vormgeven.

Het advies van de Visitatiecommissie was ook om ons zoveel mogelijk in de voorbereiding en kennisopbouw voor besluitvorming te laten betrekken, om de toetsende rol zo goed mogelijk te kunnen uitoefenen. En dat nemen we graag ter harte. Voor 1 juli aanstaande moet het bestuur een aantal besluiten nemen over de inregeling van het nieuwe Financiële Toetsingskader (nFTK), en wij bereiden ons daar ook op voor. Onder andere moet er een besluit worden genomen over prijs- dan wel loonindexering van de pensioenen en uitkeringen. Deze keuze heeft gevolgen voor de hoogte van de buffers die DNB vervolgens weer verplicht stelt.

Elders in deze pensioenkrant leest u het oordeel van het Verantwoordingsorgaan over het jaarverslag. Verder is er ook genoeg te doen, daar komen we in een volgende editie van Life&Pension op terug. ■

A portrait of Tessa Kuijl, a woman with brown hair tied back, smiling and looking slightly to the right. She is wearing a dark blazer over a light-colored top. The background is a plain, light-colored wall.

**‘We rekenen
2.000
scenario’s
door’**

Als senior consultant Pension and Insurance Risk Management kent Tessa Kuijl ALM-studies van

binnen en van buiten. ALM staat voor Asset Liability Management.

Pensioenfonds TNO gaf opdracht voor een ALM-studie vanwege de nieuwe regels uit het Financieel

Toetsingskader. Tessa legt uit wat het doel is van een ALM-studie en wat er allemaal bij komt kijken.

Waarom laten pensioenfonds ALM-studies doen?

‘Zoals Hans de Ruiter aangeeft (zie interview op p. 10), kent de financiële opzet van een pensioenfonds drie poten: het premiebeleid, het indexatiebeleid en het beleggingsbeleid. Dat klinkt heel overzichtelijk, maar het is een complex geheel. Een ALM-studie laat zien hoe die drie beleidssoorten op elkaar inwerken. En wat dat betekent voor alle betrokkenen in het fonds. Er is met name veel aandacht voor de financiële risico's van het vermogen, en hoe deze doorwerken op de pensioenaanspraken van de deelnemers.’

Heeft Pensioenfonds TNO een specifieke vraag?

‘Pensioenfonds TNO wil zijn deelnemers graag een waardevast pensioen bieden. De vraag van het fonds is met welk beleid deze doelstelling het best gerealiseerd kan worden, gegeven de risicohouding van die deelnemers en van andere betrokkenen bij het fonds. Daar zit altijd een spanningsveld in, want hoe meer risico je neemt, hoe hoger het verwacht rendement en hoe groter de kans dat het wellicht toch lager uitvalt. De ALM-studie ondersteunt het fonds bij het beantwoorden van die vraag.’

Het nieuwe Financieel Toetsingskader vraagt om een herijking van het beleid en daarom doen we nu een nieuwe ALM-studie. Voorheen werd dit eens per drie jaar zo ongeveer gedaan.

Pensioenfonds TNO ontvangt op kwartaalbasis een risicorapportage om het beleid te monitoren, onder andere op basis van het ALM-perspectief.’

Welke stappen zet je in een ALM-studie?

‘We geven eerst de financiële situatie van het fonds weer. We brengen de verplichtingen en de beleggingen in kaart, het premie-, het indexatie- en het beleggingsbeleid. Vervolgens simuleren we mogelijke toekomstige ontwikkelingen van de financiële situatie van het fonds.’

Vanwege de vele onzekerheden rekenen we 2.000 scenario's door en we kijken hierbij vijftien jaar vooruit. Je ziet dan wat je van het huidige beleid kunt verwachten onder de huidige regelgeving, welke risico's er zijn en hoe groot deze risico's zijn.

Dan gaan we analyseren: hoe verandert de verwachte ontwikkeling als het beleid verandert? Of als de regelgeving verandert? Hierbij is het belangrijk dat we vooraf vaststellen welke randvoorwaarden de betrokkenen in het fonds hanteren. Welke kans op een verhoging of verlaging van het pensioen is voor de deelnemers nog acceptabel? Hoe hoog kan de premie maximaal zijn volgens de werkgever? Uiteindelijk komt de premie uit de totale loonruimte en is dit onderwerp van onderhandeling bij de cao-besprekingen met de sociale partners.’

Recht op het doel af?

‘Nou nee, een ALM-studie is een proces met vele spelers: het bestuur, het bestuursbureau en de sociale partners. Er is veel onderlinge terugkoppeling. We presenteren relevante uitkomsten, omdat deze invloed hebben op het beleid. Verschillende alternatieven worden bekeken en besproken. Pensioenfonds TNO doet dit in de “Commissie Pensioenbeheer”. Van hieruit gaan er voorstellen naar de sociale partners en het bestuur. Met hun reactie gaan we verder aan de slag.’

Het is een interactief proces, dat bij Pensioenfonds TNO goed loopt. De onderlinge verhoudingen zijn prima.’ ■

Tessa Kuijl

Tessa is senior consultant Pension and Insurance Risk Management bij Ortec Finance. Ortec Finance ondersteunt Pensioenfonds TNO met analyses. Het bedrijf combineert marktkennis, modellen en IT om de besluitvorming bij complexe financiële vraagstukken te ondersteunen. Ortec Finance is onder andere gespecialiseerd in ALM-studies. ■

Met ingang van 1 januari 2015 is het nieuw Financieel Toetsingskader in werking getreden. De overheid beoogt hiermee het pensioensysteem beter bestand te maken tegen schokken op de financiële markten, en meer duidelijkheid te verkrijgen over hoe mee- en tegenvallers worden verdeeld over jong en oud. Door Pensioenfonds TNO is uitgebreid onderzocht wat de gevolgen zijn van het nieuwe Financieel Toetsingskader voor zowel het premie-, toeslag- als beleggingsbeleid van het fonds. Deze gevolgen bleken beperkt te zijn; dit geldt zowel voor de te betalen premie, de verwachte pensioen-uitkomst als het beleggingsbeleid. De conclusie is dat Pensioenfonds TNO reeds een solide beleid voerde. Eind 2014 is het bestuur van het pensioenfonds bij alle TNO-vestigingen langs gegaan om het huidige beleid en de belangrijkste consequenties van het Financieel Toetsingskader toe te lichten. Ook zijn er in 2015 een tweetal workshops georganiseerd met de sociale partners en vertegenwoordigers van de gepensioneerden. Tijdens deze bijeenkomsten, die goed werden bezocht, werd duidelijk dat er een breed draagvlak is voor het beleid zoals dat door het pensioenfonds wordt gevoerd. ■

Verder lezen?

Elders in dit blad vindt u nog twee interviews over dit onderwerp. Op p. 6 met Irene van den Broek, bestuurslid Pensioenfonds TNO en HR Director TNO en op p. 10 met Hans de Ruiter, Chief Investment Officer, bestuursbureau Pensioenfonds TNO. ■

Resultaten 1e kwartaal 2015

	1e kwartaal 2015
Dekkingsgraad:	112,4%
Beleidsdekkingsgraad:	112,2%
Bezittingen:	€ 3,376 miljard
Verplichtingen:	€ 3,004 miljard
Rendement:	11,3%

De positieve trend uit 2014 is in het eerste kwartaal van 2015 voortgezet. Alle belangrijke beleggingscategorieën hebben bijgedragen aan het rendement van 11,3%.

De dekkingsgraad is aan het eind van het 1e kwartaal van 2015 afgerond 112,4%. Dit is 1,7 procentpunten lager dan eind 2014 (114,1%). Het loslaten door het nFTK van de 3-maands rentemiddeling bij de waardering van de pensioenverplichtingen en de gedaalde rentes in het eerste kwartaal zorgden voor een daling in de dekkingsgraad van bijna 3 procentpunten. Met name de hoge rendementen bij aandelen hebben er voor gezorgd dat de daling beperkt bleef tot 1,7 procentpunt.

Toelichting

Bezittingen

Per saldo is de waarde van de bezittingen van € 3,049 miljard eind 2014 gestegen naar afgerond € 3,376 miljard eind maart 2015; een stijging van € 327 miljoen. Door de aankondiging van ECB-president Draghi om tot en met september 2016 voor € 1.140 miljard staatsobligaties op te kopen om de economie in de Eurozone te stimuleren en de inflatie aan te jagen, profiteerden vooral de aandelen en obligaties.

Verplichtingen

De marktwaarde van de verplichtingen is aan het eind van het 1e kwartaal van 2015 uitgekomen op afgerond € 3,004 miljard. Dit is een stijging van € 337 miljoen ten opzichte van de stand van eind 2014 (€ 2,667 miljard).

Vanaf 1 januari 2015 moeten pensioenfondsen bij de bepaling van de marktwaarde van de pensioenverplichtingen, een andere rekenrente hanteren. De driemaandsmiddeling van de rente is komen te vervallen. De UFR methodiek blijft nog wel van toepassing.

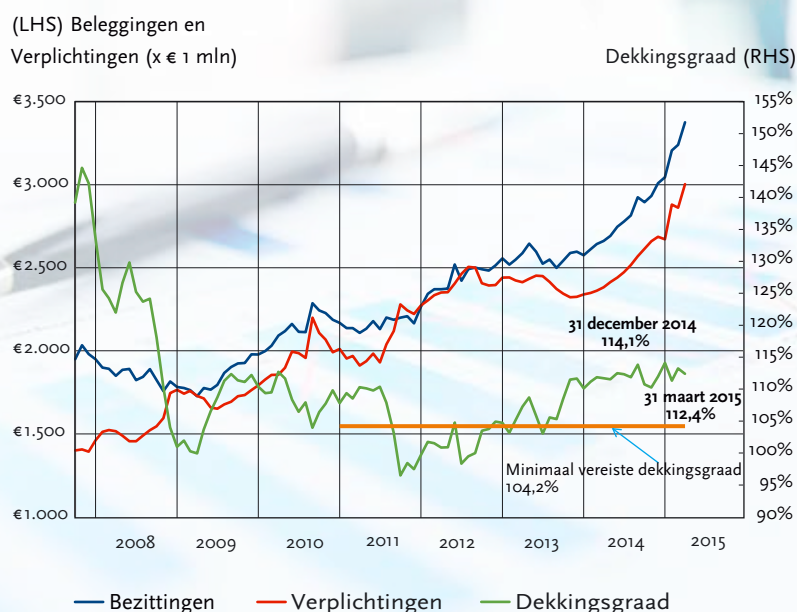
Dekkingsgraad

Bovenstaande bewegingen zorgden ervoor dat de dekkingsgraad –de verhouding tussen de bezittingen en de verplichtingen– aan het eind van het 1e kwartaal van 2015 is uitgekomen op 112,4% versus 114,1% eind 2014.

Naast de gewijzigde berekeningsmethode voor de waarde van de pensioenverplichtingen, moeten pensioenfondsen vanaf 1 januari 2015, naast de actuele dekkingsgraad, ook de hoogte van de beleidsdekkingsgraad publiceren. Dit is het gemiddelde van de actuele dekkingsgraden over de afgelopen 12 maanden. Eind maart 2015 is de beleidsdekkingsgraad 112,2%.

Dekkingsgraadontwikkeling

Actuele ontwikkeling dekkingsgraad, beleggingen en verplichtingen

Beleggingsrendementen

Alle beleggingscategorieën hebben in het 1e kwartaal van 2015 de trend van 2014 voortgezet.

De beslissing om de US dollar, Britse pond en Japanse yen gedeeltelijk af te dekken, leverde een negatieve bijdrage van 1,69% aan het totaalrendement. Daarnaast resulteerde de daling van de swaprente in een bijdrage aan het totaalrendement van 2,53% in dezelfde periode.

Hieronder staan de rendementen van de belangrijkste beleggingscategorieën van het 1e kwartaal van 2015.

Beleggings-categorieën	Rendementen 1e kw. 2015
Aandelen	+15,97%
Obligaties	+9,48%
Vastgoed	+3,56%
Private Equity	+9,82%
Subtotaal excl. overlays	+10,46%
Bijdrage risico-afdekking	
Valuta-overlay	-1,69%
Rente-overlay	+2,53%
Totaal resultaat incl. overlays	+11,30%

Marktontwikkelingen

Op 22 januari 2015 maakte president Draghi bekend dat de ECB tot september 2016 iedere maand voor € 60 miljard aan (staats)obligaties zou gaan opkopen van financiële instellingen. Dit geeft de financiële instellingen de ruimte om nieuwe leningen uit te geven waardoor de Europese economie uit het slop getrokken zou kunnen worden. Vooralsnog heeft het beleid van de ECB nauwelijks invloed op de groei in de kredietverlening.

Verder lijken een escalatie van de conflictsituatie in de Oekraïne en de val van de olieprijs vooralsnog te zijn gestuit. Ook de stevige opmars van de Amerikaanse dollar versus de euro lijkt in rustiger vaarwater te zijn gekomen. De focus ligt momenteel vooral op Griekenland dat als een zwaard van Damocles boven de financiële markten hangt. Het is nog onzeker hoe gereageerd zal worden op een eventueel vertrek van Griekenland uit de eurozone (Grexit).

Rendementcijfers Regeling Extra Pensioen, Netto Pensioen en Tijdelijk Ouderdomspensioen (TOP)

Het pensioenfonds voert naast de middelloonregeling ook een Extra Pensioen, Netto Pensioen en TOP regeling uit voor deelnemers. Alle medewerkers die in dienst waren tussen 1 januari 1996 en 1 januari 2006 hebben een individuele TOP rekening bij Nationale Nederlanden Investment Partners (voorheen ING Investment Management). Afdracht van premie vindt in deze regeling niet meer plaats.

Naast de TOP kent deze regeling nog twee andere varianten, te weten de regeling Extra Pensioen en de Netto Pensioenregeling. In deze regelingen kan nog wel, onder specifieke voorwaarden voor iedere regeling afzonderlijk, worden meegedaan. Hieronder een overzicht van de rendementcijfers en de beleggingsmogelijkheden bij NN IP.

Het eerste kwartaal liet een stijging zien van de wereldwijde aandelenmarkten. Daarnaast is de rente ook verder gedaald. Deze ontwikkelingen hebben als gevolg dat afhankelijk van uw beleggingskeuze en daarmee samenhangende samenstelling van uw portefeuille, het beleggingsrendement in het eerste kwartaal positief is geweest. ■

Regeling Extra Pensioen, Netto Pensioen en Tijdelijk Ouderdomspensioen

Gemiddeld rendement 1e kwartaal 2015 per beleggingskeuze gesplitst naar profiel

	LifeCycle Mix	Eigen Verdeling	Vrije Keus	Spaarrekening	Gemiddeld
Defensief	6,39%		2,74%	1,65%	6,31%
Neutraal	7,02%	12,36%	3,51%	1,60%	6,72%
Offensief	8,78%	11,23%	9,98%	1,68%	9,04%
Gemiddeld	6,52%	11,39%	6,26%	1,64%	6,46%

Bewaren wat we weten van TNO

Als belangenvereniging besteden wij als eTNOs veel aandacht aan pensioenen en verzekeringen.

Daarnaast voelen wij een zekere verantwoordelijkheid om de geschiedenis van TNO op te tekenen en te bewaren. De invloed van TNO op de samenleving is immers groot.

Onlangs zijn wij gestart met het uitgeven van boekjes over instituten en vestigingen van TNO.

Boekjes over de geschiedenis van het complex in Apeldoorn en het grote Zuidpoldercomplex in Delft zijn de eerste in die reeks. Daarnaast hebben enkele oud-medewerkers een boekje geschreven over het Instituut TNO voor Verpakking. Ook het (geo)hydrologisch onderzoek bij TNO is op deze manier in kaart gebracht.

Wij vinden het belangrijk om de geschiedenis van TNO in kaart te brengen nu die nog paraat is bij vele

oud-medewerkers. Daar horen ook de verhalen van oud-medewerkers over hun ervaringen rondom de vraagstukken waaraan zij gewerkt hebben bij. Wij noemen die de eTNOs-verhalen.

De goede naam van TNO is onlosmakelijk verbonden met het werk en de medewerkers in de afgelopen 80 jaar. Veel voorschriften en normen zijn ontleend aan het onderzoek dat is uitgevoerd. Nog altijd profiteert onze samenleving van de kennis van toen.

Het zou mooi zijn als er nog meer oud-medewerkers zijn die hun kennis willen delen en inbrengen om zo de impact

Vereniging van ex-TNO-ers
eTNOs bevordert de onderlinge contacten
tussen de gepensioneerden van TNO*)
en behartigt hun belangen bij het
Pensioenfonds TNO, bij TNO en daarbuiten.

www.etnos.nl

**eTNOs schrijft
geschiedenis**

**) en aangesloten werkgevers*

van TNO op de samenleving te beschrijven. De ervaring leert dat er vaak te weinig aandacht is voor het optekenen van onze inbreng bij TNO. Het kost tijd en energie om die informatie te verzamelen. Mocht u een bijdrage willen leveren, dan horen wij dat graag.

Kai Waterreus, voorzitter.

Een budgetcoach van het Sociaal Personeelsfonds TNO

Het SPF ondersteunt collega's en pensioengerechtigden die door sociale, medische of andere omstandigheden in financiële moeilijkheden raken. Vaak kloppen mensen aan als de nood erg hoog is. Het SPF wil vanaf nu ook hulp bieden aan leden die erg onzeker zijn over hun financiën door het aanbieden van advies van een budgetcoach. Een budgetcoach kan snel nagaan of de persoonlijke financiën voldoende onder controle zijn en daar advies over geven om financiële problemen te voorkomen of te beperken.

Het SPF biedt daarom aan gepensioneerden een gratis consult aan. Als u het prettig vindt om een ochtend of een middag met een budgetcoach te over-

leggen en een eerste advies te krijgen, kunt u direct contact opnemen met één van onderstaande budgetcoaches en een afspraak maken.

Micha Aarts – Saldosupport – Delft
mail: micha@saldosupport.nl
telefoon: 06 3877 0264
www.saldosupport.nl

Jacqueline Oskam-Bobeldijk – Zeist
mail: j.oskam@bobeldijk.nu
telefoon: 06 8333 4954
www.bobeldijk.nu

Deze gratis financiële check is vrijblijvend en vertrouwelijk. Als dat nodig is, kunnen de budgetcoaches in overleg op

kosten van het SPF uitgebreidere steun geven.

Het SPF verzoekt u wel om lid te worden, als u dat nog niet bent.

Hiervoor en voor andere vragen als ondersteuning voor een vakantie, kunt u contact opnemen met onze secretaris: Constant Gevers Deynoot.

Hij is per e-mail bereikbaar op:
constant.geversdeynoot@tno.nl

of per post op:
Sociaal Personeelsfonds TNO
Postbus 96800
2509 JE 's-Gravenhage ■

Overleden pensioengerechtigden

Naam	Woonplaats	Leeftijd	Naam	Woonplaats	Leeftijd
januari 2015			april 2015		
Mw S.N.C. Steinmeier-de Nie	Delft	88	C.M. van den Houdt	Waspik	81
W. Kwappenberg	Ugchelen	68	Mw J. Dortland-Mooij	Epe	84
M.A.E. Groothuis	Rijswijk	84	F.J. van Rooij	Arnhem	93
Mw J.J. Kok-Reeders	Eindhoven	80	I.C. Minderman	Oosterbeek	87
B. Wiersema	Emmen	89	Mw J. van Heijenoort-Mater	Delft	82
Mw A.J. van Mameren-Koets	Apeldoorn	93	L.C.P. Zeegers	Delfgauw	77
H. de Zeeuw	Delft	96	C.A. van der Heijden	Zeist	78
Mw M.G. Schuringa-Seepers	Rotterdam	94	E.L. Hampel	Veenendaal	68
C.W. de Jong	Leiderdorp	84	O.A. Penningnieuwland	Randwijk	83
E.M.R. Schröder	's-Gravenhage	81	Mw J.A. Heijne-van den Berg	Bussum	81
E.W. Gröneveld	Hengelo	88	Mw D.A. van den Breul-van Garderen	Driebergen-	
Mw C.J.W. Raterink-Beernink	Valkenswaard	88		Rijsenburg	86
W.A. Tangel	Poeldijk	79	F. de Goederen	Empe	86
C.J. Maan	Vlaardingen	87	A. Gerk	Zoetermeer	69
T.A. der Kinderen	Smallebrugge	81	A.J. van Genechten	Laren	69
Mw A. Funcke-Baarslag	Zutphen	91	F.J. Schonk	's-Gravenhage	78
L.W. Hessel	Leiden	83	Mw M. Wegelin-Hendriksen	's-Gravenhage	94
			J.A. Knobbout	onbekend	88
			E. Arnold Bik	onbekend	90
			J.T. Hakvoort	's-Gravenhage	87
februari 2015			mei 2015		
W.F. Hoppen	Rotterdam	94	C.A. Brezet	Zoetermeer	89
H.J.H. Hobbelt	Almelo	83	Mw S.M. Heijboer-van Soldt	Te Kuiti, Waitomo District -	
R. Regoord	Delft	75		Nieuw Zeeland	93
Mw H.I. de Gouw-Kivits	Vlijmen	70	Mw M.J. Vos-Vos	Lelystad	91
A.H. Plomp	Delft	84	G.H. Bakker	Groningen	85
G.P. Kruseman	Utrecht	79	Mw T.C. van Swieten-Kuhn	Delft	92
J.A.H. Peeters	Breda	59	P.J. Baak	Rijswijk	70
J.E. Emmel	Delfgauw	75	Mw G.H. van Tent-Bussink	Veenendaal	91
Mw A.M.T. Sijbers-Köhnen	Didam	82	H.R. Wegerif	's-Gravenhage	97
E.Y. Lamboo	Nieuw Vennep	65	F.C.B. van Osch	Maarssen	85
W. Enterman	Haarlem	83	Mw A.M. Kloots-Noltenius van Elsbroek	's-Gravenhage	84
D.L. Spaargaren	Voorburg	72	J.F.H.M. Lammers	Helvoirt	87
Mw H. Mijnders-Kuik	Hoofddorp	90	P. Slump	Zeist	85
Mw A.T.H. Ponsen-Ziere	Leiden	87	Mw J. Brom-Weima	Zoetermeer	86
G.J. Poelstra	Meppel	86	Mw E.G.W. van Leeuwen-van den Berg	Leersum	77
F.W. de Quartel	Uithoorn	82	S.H. van Krimpen	Barendrecht	67
Mw A.G.M. van Leeuwen-van Vliet	Capelle ad IJssel	92			
Mw T.C. Zaalberg-Maas	Leiden	86			
A. Spieker	Huizen	96			
H.M. Dekhuijzen	Oosterbeek	84			
J. Taal	's-Gravenhage	83			
Mw R.A. Esveldt-Elshof	Eindhoven	89			
J.L. Frankhuizen	Zoetermeer	63			
maart 2015					
J. Edelbroek	Nijmegen	87			
J.T.N. Venekamp	Haren	96			
Mw J. Beck-de Jong	Delft	91			
A.J.C. Oosterbaan	's-Gravenhage	74			
A.M.A.M. van den Maagdenberg	Utrecht	72			
G.A. de Jonge	Oegstgeest	91			
Mw C. Bos-van Eck	Doorn	90			
G.A.M. van Wermeskerken	Oegstgeest	88			
T.L. Ong	Bilthoven	89			
W.F. van Alphen	Borne	86			
A.J. Gay	Rijswijk	86			
F.H.J. van der Beek	Rijswijk	86			
Mw V.L. van den Berg-de Bont	Haarlem	62			
Mw G.M. van Oosten-Dijkstra	Schipluiden	91			
Mw W.C.A. Hendriks-Verhoeven	De Meern	91			
Mw J.E.A. Drion-Haentjens Dekker	Doorn	106			
W.A. Vliegenthart	Bunnik	54			
A. Berbé	Eerbeek	78			
J.W. Visser	Heemstede	89			
Mw J.J. Houtzager-Thijssse	Apeldoorn	76			
A. Muilwijk	Delft	84			

Kort nieuws

Jaarverslag

Vanaf 1 juli is ook het volledige jaarverslag beschikbaar. Het zal rond die tijd worden gepubliceerd op de website.

3 interviews

Ooit gehoord van een ALM-studie? Lees er meer over in de drie interviews in deze Life&Pension.

Kwartaalbericht

Ligt Pensioenfonds TNO financieel op koers? Het kwartaalbericht van het eerste kwartaal bericht over de huidige stand van zaken.

Kandidaatstelling bestuursfunctie

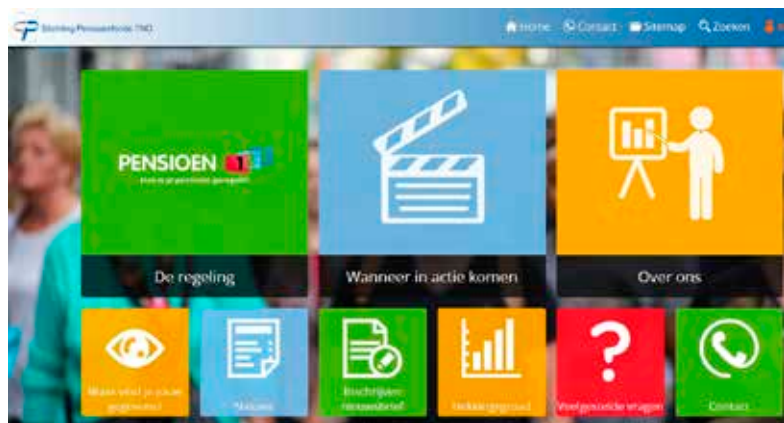
De zittingstermijn van bestuurslid drs. J.A. Veltman (werknemerslid) loopt de eerste helft van dit jaar af. De heer Veltman heeft zichzelf opnieuw herkiesbaar gesteld. Via de digitale nieuwsbrief is ook een oproep gedaan voor andere werknemers om zich als tegenkandidaat aan te melden.

Het bestuur gaat in gesprek met de mensen die zich kandidaat hebben gesteld. Als na deze gesprekken blijkt dat er meer geschikte kandidaten zijn, volgen verkiezingen in begin juli.

Nieuwe website

De nieuwe wetgeving en het verbeteren van het gebruiksgemak voor u als deelnemer, waren aanleiding voor de ontwikkeling van een volledig nieuwe website van Pensioenfonds TNO.

Op dit moment wordt er hard gewerkt aan deze nieuwe website. U vindt er straks alle informatie over uw pensioen. De URL van de nieuwe website blijft hetzelfde.

Uw pensioenopbouw vanaf 2015

Vanaf 1 januari 2015 is de standaard pensioenleeftijd in onze pensioenregeling verhoogd naar 67 jaar. Deze leeftijd geldt alleen voor het pensioen dat u vanaf 2015 opbouwt. Het pensioen dat u tot en met 2014 hebt opgebouwd, blijft een ingangsdatum houden op de eerste van de maand waarin u 65 jaar wordt. U krijgt dus te maken met twee pensioenen van Pensioenfonds TNO. Eén dat ingaat op leeftijd 65. En één dat ingaat op leeftijd 67. U kunt zelf bepalen wanneer uw pensioen ingaat. U kunt ook beide pensioenen op één datum laten ingaan. Kijk voor meer informatie op onze website www.pensioenfondstno.nl.

AOW-leeftijd versneld omhoog

De Eerste Kamer heeft ingestemd met het versneld verhogen van de AOW-leeftijd. Werknemers krijgen in 2018 pas AOW als zij 66 jaar zijn, terwijl de AOW-leeftijd in 2021 naar 67 jaar gaat.

De AOW-leeftijd wordt vanaf 2016 in stappen van drie maanden verhoogd en vanaf 2018 in stappen van vier maanden. Met ingang van 2022 wordt het ingaan van de AOW gekoppeld aan de levensverwachting. Het versneld verhogen van de AOW-leeftijd was al aangekondigd in het regeerakkoord.

Meer digitaal!

Op 19 mei heeft de Eerste Kamer ingestemd met het wetsvoorstel om de pensioencommunicatie van fondsen en verzekeraars te verbeteren. Hiermee is de nieuwe wet pensioencommunicatie per 1 juli 2015 een feit.

Pensioenfonds TNO voldoet al aan een aantal punten van de nieuwe wet. De komende tijd zal het fonds zich erop richten om volledig aan de nieuwe wetgeving te voldoen.

Het fonds heeft de intentie om zoveel mogelijk digitaal te communiceren met de deelnemers. Dat is in lijn met de nieuwe wetgeving, maar het is ook gunstig vanuit kosten oogpunt. Vanaf 2015 zult u ook uw UPO digitaal ontvangen.

Stichting Pensioenfonds TNO
Laan van Zuid Hoorn 165
2289 DD Rijswijk
Postbus 7018
2280 KA Rijswijk

Telefoon: 070 4138602
Telefax: 070 4138620
E-mail: info@sp.tno.nl
Website: www.pensioenfondstno.nl
Pensioenuitvoering AZL N.V.